

УДК 330.34.000.36

ББК 65.30

Белікова Н.В.

МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПРІОРИТЕТНИХ НАПРЯМІВ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ КРАЇНИ

Науково-дослідний центр
індустріальних проблем розвитку,
Національна академія наук України,
61022, м. Харків,
пл. Свободи, Держпром,
тел.: 0577050267,
e-mail: nadia_belikova@mail.ru

Анотація. Стаття спрямована на дослідження можливостей застосування матричного підходу до обґрунтування пріоритетних напрямів соціально-економічного розвитку регіону. Наведено систему взаємопов'язаних матриць для позиціонування країн світу та їх регіонів.

Ключові слова: матричний підхід, соціально-економічний розвиток, регіон, позиціонування, стратегічні напрями.

Annotation. The article's devoted to explore the possibilities of applying matrix approach to the justification of the priority areas of socio-economic development of the region. Presented system of interconnected matrices to rank countries and regions.

Key words: matrix approach, socio-economic development, the region, positioning, strategic directions.

Вступ. Проблеми пошуку методичного інструментарію для визначення пріоритетних напрямів реформування економіки України та її регіонів знаходяться в центрі уваги політиків й економістів. Це пояснюється винятковою значущістю кожної зі складових соціально-економічного розвитку. Проте зрозуміло, що брак ресурсів, відчутний в умовах стагнуючої економіки, і низька ефективність процесу їх "розпилення" відразу за багатьма напрямами вимагають обґрунтування переліку пріоритетів для реформування. Як визначити ці пріоритети?

Постановка завдання. Пріоритетність реформування визначається об'єктивними факторами: необхідністю запровадження умов для переходу до сталого соціально-економічного розвитку країни та її регіонів, потребою посилення позицій держави на світовому рівні, переходом до соціально-відповідальної економіки з високими стандартами якості життя населення. Указані цілі, які можна розглядати і як кінцеві результати реформ, мають бути підкріплені відповідними проектами в рамках державних цільових програм. Саме обґрунтування пріоритетності реалізації конкретних проектів вимагає пошуку свого ефективного інструментарію.

Результати. Вивчення теорії стратегічного аналізу, загальної теорії управління свідчить, що найбільш часто використовуваним методом для визначення пріоритетних напрямів діяльності підприємств є матричні методи.

Матричні методи як інструмент загальної теорії стратегічного управління отримали популярність завдяки своїй простоті й наочності. Матриця являє собою модель, яка може бути побудована на основі будь-яких показників, що характеризують різні аспекти досліджуваної проблеми. У матрицях різних авторів використовуються різні набори змінних, однак найбільше поширення отримали двомірні матриці. У класичному трактуванні вони використовуються для порівняння підприємств чи продукції за найбільш загальними критеріями: темп зростання продажів, частка ринку, привабливість ринку чи галузі в цілому тощо. В якості таких результуючих показників можуть виступати як одиничні, так й інтегральні.

Початковим етапом виникнення матричного підходу вважається друга половина ХХ ст. На цей час припадає становлення стратегічного управління в менеджменті підприємств. Тоді були створені матриця БКГ і SWOT. Перша матриця базується на використанні загальної актуальності та цінності окремих продуктів підприємства на основі їх ринкової частки та зростання ринку даної продукції. Матриця SWOT являє собою збалансовану схему визначення сильних і слабких сторін діяльності підприємства, його потенціальних можливостей і загроз.

Другий етап припадає на кінець 60-х рр. ХХ ст., коли були розроблені матриця конкурентного паритету (нова матриця БКГ), яка оцінювала кількість потенціальних можливостей підприємства отримати конкурентну перевагу на ринку з урахуванням внутрішніх і зовнішніх факторів.

Третім етапом стало створення матриці МакКінсі-ДЕ, яка базується на розмірі та швидкості зростання ринку, нормі прибутку, рівні цін, бар'єрів при вході на ринок тощо. На цьому етапі була також розроблена матриця Shell/DPM або матриця спрямованої політики, що використовується для аналізу потенціалу розвитку ситуації в галузі за допомогою короткострокових і довгострокових показників. Згодом, у період якісного розвитку економічної діагностики, була розроблена загальна конкурентна матриця М.Портера та матриця І.Ансоффа. Ці матриці можна розглядати як діагностичні інструменти для прийняття стратегічних рішень при виборі з декількох альтернативних варіантів розвитку підприємства. Вони базуються на таких параметрах, як типи конкурентних переваг, сфери конкуренції, ступінь насиченості ринку та ін. Наприкінці ХХ ст. була розроблена тривимірна матриця Д.Абея, яка ґрунтується на елементах маркетингу, та визначає стратегію бізнесу в трьох вимірах: реальні покупці, їх потреби, технологія виготовлення продукції. Це стало поштовхом для розвитку багатьох маркетингових стратегічних матриць Ф.Котлера, А.Літгла, Ч.Хофера, Д.Шенделя та ін. Вони являли собою більш складні та чутливі інструменти стратегічного аналізу.

Отже, матричні методи дають широкі можливості для дослідження різних об'єктів. Однак практично всі розглянуті підходи до побудови матриць передбачають використання тільки однієї матриці з більшою або меншою мірою деталізації інформації, з різною кількістю квадрантів. Збільшення кількості квадрантів певною мірою посилює точність кінцевих результатів позиціонування.

Проте використання тільки однієї матриці, побудованої за обмеженою кількістю показників, значно звужує поле дослідження й не підходить для дослідженні такої складної проблеми, як вибір пріоритетних напрямів соціально-економічного розвитку країни та її регіонів. Тому доцільно використовувати каскад або систему матриць для обґрунтування основних напрямів реформування соціально-економічної системи. Суть такого підходу полягає в поетапній побудові системи матриць, які б відображали основні аспекти економічного й соціального розвитку країни та її регіонів. На рис. 1 наведено приклад такої системи.

Таким чином, будується система взаємопов'язаних матриць, у якій результати позиціонування в попередній матриці переносяться на одну з осей наступної матриці. У підсумку отримуємо узагальнюючу матрицю "привабливість країни – привабливість регіону", позиціонування в якій дозволяє сформулювати стратегічні напрями соціально-економічного розвитку.

Проведемо апробацію запропонованого підходу на прикладі України та Харківської області. Спочатку позиціонуємо Україну та деякі інші країни світу в матриці "глобальна конкурентоспроможність – стійкий розвиток" (рис. 2), осі якої відповідають стандартизованим значенням відповідних індексів ООН для країн світу.

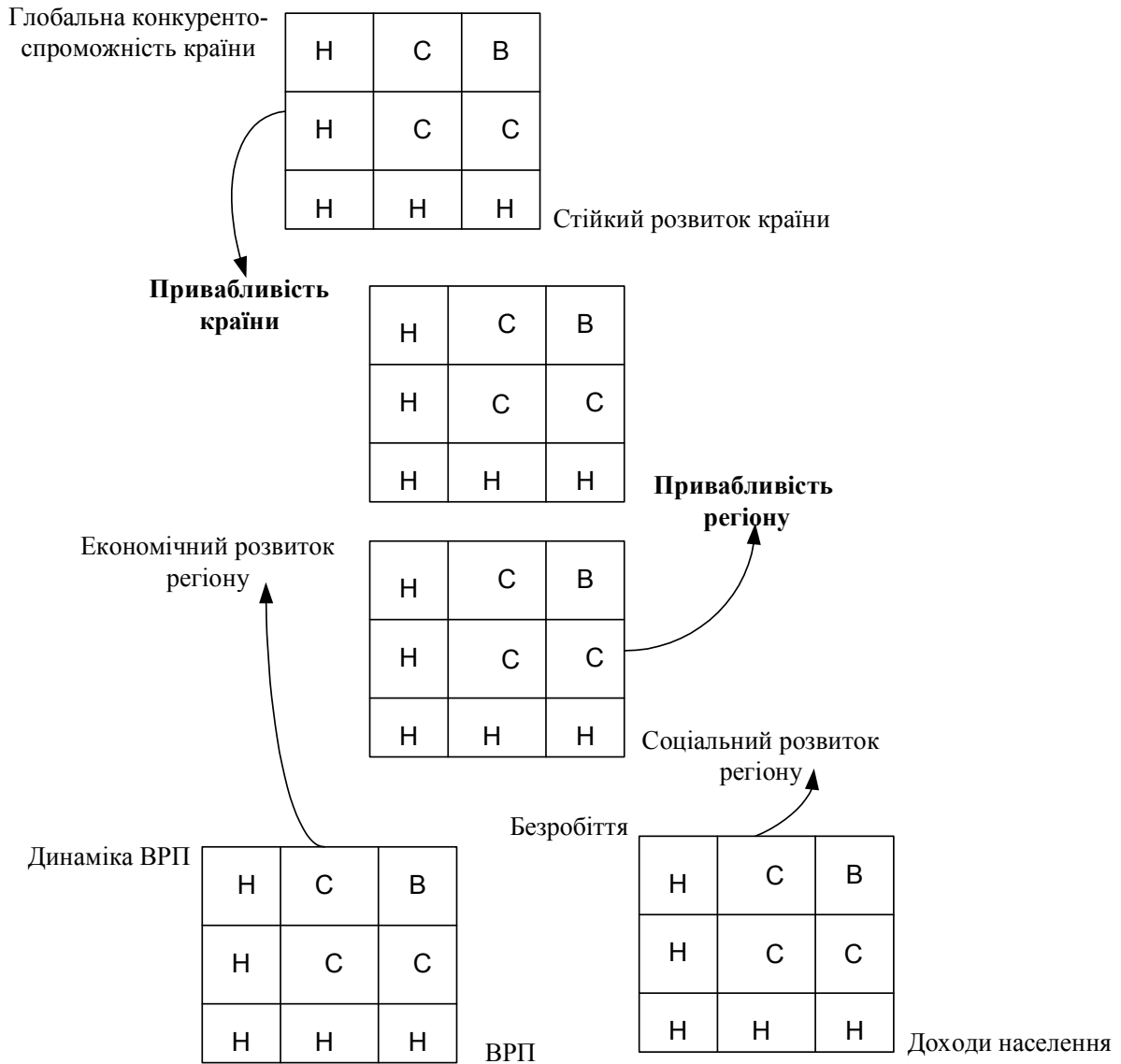

Рис. 1. Система взаємопов'язаних матриць для вибору пріоритетних напрямів соціально-економічного розвитку країни та її регіонів: В – високий рівень, С – середній рівень, Н – низький рівень

Для того, щоб визначити межі квадрантів матриці, скористаємося правилом золотого перетину, загальний принцип якого такий:

$$\frac{YB}{AB} = \frac{AB}{YA} = \alpha,$$

де YB , AB , YA – частини відрізка або чисельного ряду.

Залежно від особливостей розвитку об'єктів дослідження, його властивостей і ролі в загальній системі, виділяють 9 функцій розподілення вибірки: хаос, розвиток елементів, розвиток властивостей, розвиток відношень, баланс функцій розвитку та збереження, збереження властивостей, збереження відношень, збереження елементів, колапс (табл. 1) [1].

Виходячи з того, що об'єктом дослідження є соціально-економічний розвиток країни та її регіонів, який можна розглядати як систему, що складається з множини елементів, як функцію розподілення оберемо розвиток елементів та отримаємо такі межі квадрантів усіх матриць за обома осями: [0-0,328; 0,329-0,735; 0,736-1,000].

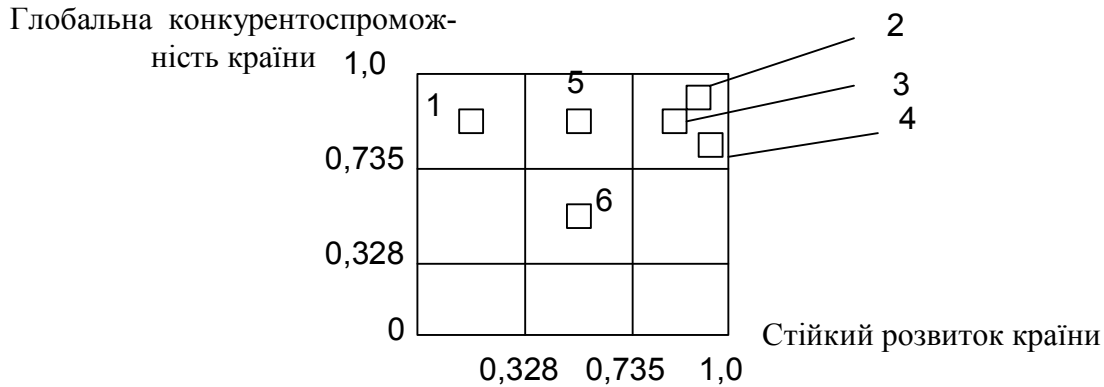

Рис. 2. Матриця “глобальна конкурентоспроможність – стійкий розвиток” країни: 1 – Україна; 2 – Швейцарія; 3 – Швеція; 4 – Фінляндія; 5 – Польща за даними 2010 р.

Таблиця 1

Вибір функцій розподілення вибірки дослідження

Функція	Відсоткове розподілення		
Хаос	33,3	33,3	33,3
Розвиток елементів	40,6	32,8	26,5
Розвиток властивостей	50	30,9	19,1
Розвиток відношень	60,8	27,7	12,1
Баланс функцій розвитку й збереження	71,2	22,2	6,8
Збереження відношень	77,4	18,3	4,3
Збереження властивостей	88,29	10,47	1,24
Збереження елементів	94,09	5,58	0,33
Колапс	99,66	0,34	0,00

Усі показники будемо стандартизувати з урахуванням ентропії, беручи до уваги розкид між максимальним і мінімальним значеннями за вибіркою. При цьому для отримання об’єктивних оцінок формувати вибірку потрібно так: при стандартизації індексів глобальної конкурентоспроможності та стійкого розвитку використовувати усі 142 країни світу, при стандартизації інших показників – усі регіони України, включаючи м. Київ і Севастополь.

Позиціонуємо Харківську область та деякі інші регіони України в матриці “економічний розвиток” регіону, утвореної осями “валовий регіональний продукт”, і його “динаміка” (рис. 3).

Динаміка ВРП

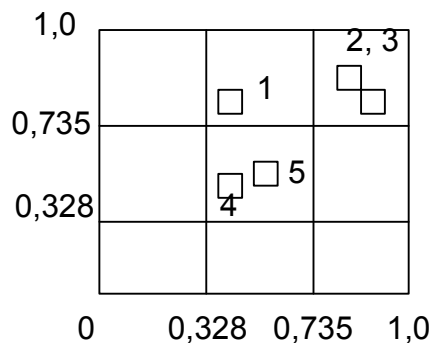

Рис. 3. Матриця “економічний розвиток” регіону: 1 – Харківська область; 2 – м. Київ; 3 – Донецька область; 4 – Полтавська область; 5 – Одеська область

Позиціонуємо Харківську область та деякі інші регіони України в матриці “соціальний розвиток” регіону, утвореної осями “доходи населення” і “рівень безробіття” (є дестимулятором, що враховується при стандартизації) (рис. 4).

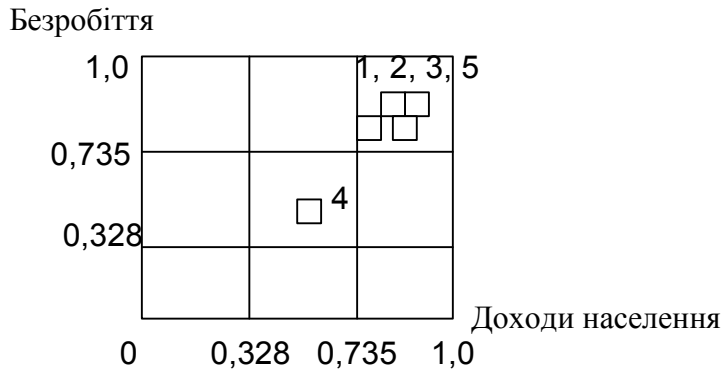

Рис. 4. Матриця “соціальний розвиток” регіону: 1 – Харківська область; 2 – м. Київ; 3 – Донецька область; 4 – Полтавська область; 5 – Одеська область

Поеднаємо матриці рис. 3 й рис. 4 та отримаємо матрицю “привабливість регіону” (рис. 5). У підсумку одержимо результуючу матрицю “привабливість країни – привабливість регіону”, яка враховує всі попередні результати позиціонування країни та регіону (рис. 6). Необхідно окремо відзначити, що в підсумковій матриці сполучені обидва об’єкти дослідження – Україна та Харківська область. Це дозволяє розглядати розвиток регіону як складовий елемент складної системи соціально-економічного розвитку країни й обрати пріоритетні напрями, виходячи зі стану країни в цілому.

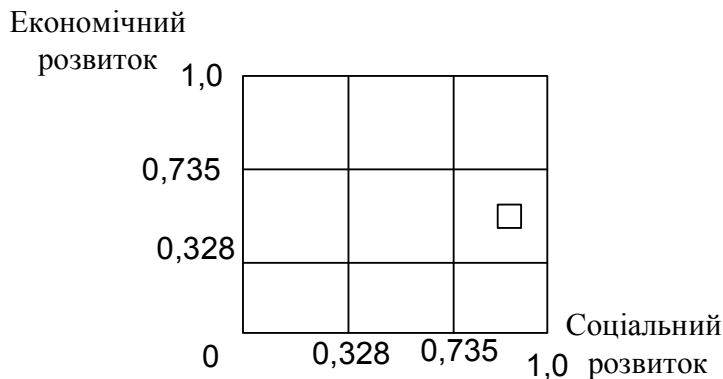

Рис. 5. Позиціонування Харківської області в матриці “привабливість регіону”

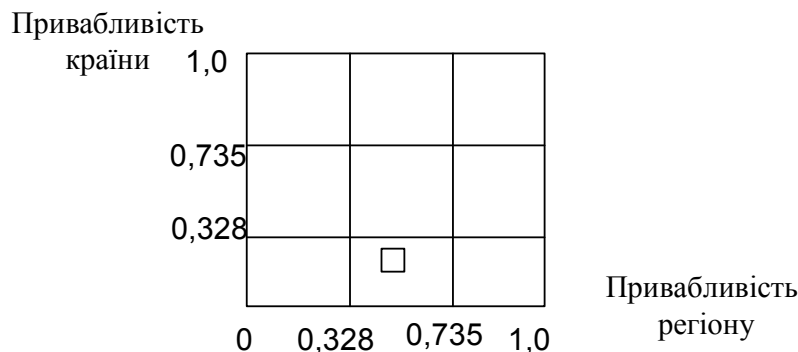

Рис. 6. Позиціонування Харківської області в Україні в матриці “привабливість країни – привабливість регіону”

Висновки. Результати позиціонування Харківської області значно погіршилися. У підсумковій матриці Харківська область потрапила до квадранта Н, що відповідає середньому рівню привабливості регіону та низькому рівню привабливості країни. Для того, щоб потрапити до квадранта С, а потім В, регіону необхідно:

- стимулювати економічний розвиток, зберігаючи при цьому досягнуті високі темпи зростання ВРП;

- зберігати досягнутий рівень соціального розвитку.

Україні в цілому потрібно:

- згладжувати нерівномірність соціально-економічного розвитку її регіонів;

- підвищувати загальний рівень привабливості країни за рахунок упровадження принципів стійкого розвитку;

- стимулювати підвищення конкурентоспроможності країни в цілому поряд із стимулюванням розвитку регіонів.

1. Многомерный статистический анализ в экономике / под ред. В. Н. Тамашевича. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 1999. – 598 с.
2. Логинов Г. В. Матричные методы стратегического планирования деятельности компании / Г. В. Логинов, Е. В. Попов // Маркетинг в России и за рубежом. – 2004. – № 2. – С. 21–24.
3. Стратегія підприємства / [Ю. Б. Іванов, О. М. Тищенко, Т. М. Чечетова-Терашвілі, О. В. Ревенко]. – Х. : ВД “ІНЖЕК”, 2008. – 560 с.

Рецензенти:

Кизим М.О. – доктор економічних наук, професор, директор НДЦ ІПР НАН України;

Волик І.М. – кандидат економічних наук, доцент, учений секретар НДЦ ІПР НАН України.

УДК 519.86+33.658: 331.45

ББК 65.3

Загорняк В.Б., Кондур О.С.

**ІМІТАЦІЙНЕ МОДЕЛЮВАННЯ В МЕНЕДЖМЕНТІ
ПРОМИСЛОВОЇ БЕЗПЕКИ ПРАЦІ**

Приватний вищий навчальний заклад
“Інститут управління природними ресурсами”
Університету економіки та права “КРОК”,
кафедра менеджменту та туризму,
78200, Івано-Франківська обл.,
м. Коломия, вул. Тютюнника, 11А,
тел.: 0343334457
e-mail: volodymyrzag@gmail.com

Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника,
Міністерство освіти і науки,
молоді та спорту України,
економічний факультет,
76000, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57,
тел.: 0342596176,
e-mail: oxikon13@rambler.ru

Анотація. Побудовано імітаційні моделі забезпечення управління промисловою безпекою праці, які враховують технологічні аспекти виробництва та стохастичний характер відхилень від нормального ходу виробничих процесів.

Ключові слова: промислова безпека, система управління, імітаційна модель.